

Research Paper

Components and indicators of identifying phenomenological concepts of place in the architectural design process

Roha Dabaghian¹, Hossein Moradinasab^{*2}, Seyyed Gholamreza Islami³, Hamed Sheikh Taheri⁴

1. PhD student in Architecture, Semnan Branch, Islamic Azad University, Semnan, Iran
2. Assistant Professor, Department of Architecture, Semnan Branch, Islamic Azad University, Semnan, Iran
3. Department of Architecture, Fine Arts Schools, University of Tehran, Iran
4. Lecturer, Department of Architecture, Garmsar University, Faculty of Technology and Engineering, Garmsar, Iran

ARTICLE INFO

Abstract

PP: 556-579

Use your device to scan and read
the article online

Keywords:

Phenomenological concepts, place, architectural design process.

Phenomenology is a descriptive, not deterministic or inferential, issue. Phenomenology attempts to show the basic forms of experience and understanding in terms of what can be experienced and understood, rather than hypothesizing or inferring beyond their limits. The aim of the research is to examine the components and indicators of identifying phenomenological concepts of place in the architectural design process. The present research method is qualitative and question-oriented. The research sources were collected using library resources and by collecting information and taking notes on materials related to the research title. Based on the research results, it can be said that factors such as mental perception, individual worldview, religion, coloring and decoration of the place, individual feelings, and the past of the place in the cultural dimension are effective in identifying the components and indicators of the phenomenon of place. Also, in other temporal dimensions, factors such as the duration of residence, in the spatial dimension, factors such as the type of materials used in architecture, in the interpersonal dimension, the needs and desires of other people, as well as the culture of the people with whom one lives, play a very important role in shaping the sense of belonging to the space. Therefore, it can be said that the components and indicators related to the phenomenological perspective have an impact on the concept of place.

Citation: Dabaghian, R., Moradinasab, H., Seyyed Gholamreza, I. and Sheikh Taheri, H. (2024). **Components and indicators of identifying phenomenological concepts of place in the architectural design process.** *Geography (Regional Planning)*, 14(54), 556-579

DOI: 10.22034/jgeoq.2022.315656.3415

* **Corresponding author:** Hossein Moradinasab, **Email:** moradinasab_h@yahoo.com

Copyright © 2024 The Authors. Published by Qeshm Institute. This is an open access article under the CC BY license (<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>).

Extended Abstract

Introduction

Today, one of the most important issues that has attracted the attention of architects is the need for permanence in architecture and its revival. Because architecture plays a very important role in meeting human needs. Phenomenology is a descriptive issue that tries to show the basic forms of experience and understanding in terms of what can be experienced and understood, rather than hypothesizing or deducing beyond their limits. Phenomenology is essentially a philosophical thought, not an architectural one, meaning that initially, philosophers used this term to expand their philosophical thoughts. For philosophers, phenomenology is something that they use to explain the immediate and direct situation of things and the environment, a method by which one can hope for an understanding without assumptions and without prejudice and escape the trap of religious, metaphysical, scientific and psychological assumptions. Man's alienation from the world and himself has made man alienated from the balance between the material and the spiritual. Modern humans have become forgetful about how to live. The purpose of human settlement on earth is shaped by the concept of a house, and every architectural work has a residential perspective. While phenomenology uses the openness and visibility of phenomena on consciousness and the description of how the world is formed and experienced through consciousness as a method for this discourse. A method that is formed by direct communication between humans and the world around them. A world that is the result of natural and artificial phenomena. Artificial phenomena, most of which are shaped by human architecture, therefore, one of the most important questions for architects is how to correctly and consciously understand the world around them as the basis for the formation of architecture and, in the next stage, to present this world directly to the users of the building so that they can understand the experience of being in this world by consciously being in the universe. Therefore, we first examined the views of phenomenologists on how the world is formed and experienced. Since the identification of identity in a material form depends on the embodiment of concepts connected to existence, and the determination of location is related to the perception of the spatial system of place, the way of examining the world

that is considered in the upcoming project as the basis for the design is considered to be three factors: territories, nodes or links, and relations.

Methodology

This research is qualitative and question-oriented. The research sources were collected using library resources and by collecting information and taking notes from materials related to the research title. The statistical population of this research, considering the nature of the research, which is based on phenomenological concepts, will be based on in-depth interviews with the elite community of professors, technical experts, and professional architects.

In order to collect the necessary information and data, the field study method was used. However, in the continuation of the work, the research process is concluded with the help of the "interview", "purposive sampling" and "data collection" techniques. Because in the research process based on "grounded data theory", data is considered the most important area. Therefore, sampling from the statistical population of this research was carried out based on the purposive or non-probability sampling method and was carried out selectively from among the purposive sampling strategies described based on the findings of the selected samples.

The research process began with five experts in the field of the main research topics. However, during the interview process with the samples, the question was raised as to who else the interviewee considered qualified to enter this field of research and achieve an unbiased result. Therefore, the other participants in the research will also be selected in the same way.

Results

Based on the results of documentary and library studies, it can be said that Ralph (1976) that the concept of sense of place is not completely clear. He explains that we can express our own personal understanding of place in this concept, but we cannot have a precise definition of this concept (Najafi, 2011). Early studies and literature related to sense of place reveal that for phenomenologists, this concept is an emotional connection with place that is understood through meaning and sign, and human attention to place leads to the formation of a rich mental image of it. Tavan believes that sense of place is not acquired in the past and that to recognize it, residence and involvement in the place are

needed (Tavan, 1977). Humans consider sense of place to be the mental perception that people have of the environment and the emotional reaction that the environment brings about. In Heman's definition, a sense of place consists of two parts. First, how a person views a place or interprets their surroundings, and second, how a person feels about a place. These two parts, when combined, create the meaning that a place holds for a person (Heman, 1992).

Conclusion

In general, based on the results of the research, it can be said that factors such as mental perception, individual worldview, religion, coloring and decoration of the place, individual feelings, and the past of the place in the cultural dimension are effective in determining the components and indicators of the place phenomenon. Also, in other

temporal dimensions, factors such as the duration of residence, in the spatial dimension, factors such as the type of materials used in architecture, the landscape of the place, the size of the place in the formation of the space, and attention to individual needs play a fundamental role in the formation of the sense of belonging to the space. In the interpersonal dimension, factors such as the needs and desires of other people, the attitudes of other people who live, the world between the people with whom one lives, and the culture of the people with whom one lives play a very important role in the formation of the sense of belonging to the space. Therefore, in general, it can be said that the components and indicators related to the phenomenological perspective are effective on the concept of place.

References

1. Partovi, P. (2013). *Phenomenology of Place*. Text Institute.
2. Partovi, P. (2015). *Phenomenology of Place*. Art Academy Publications.
3. Schultz, K. N. (2013). *The Spirit of Place: Towards a Phenomenology of Architecture* (4th edition, M. R. Shirazi, translator). Rakhdad-e-Nou Publications.
4. Sabri, R. S. (2014). *Evolution in Design: The Design Process with Myth, Imagination, and the Design Mind*. Parham Naghsh Publications.
5. Safian, M., Ansari, M., Ghaffari, A., and Saud, M. (2015). *Phenomenological-Hermeneutic Study of the Relationship of Place with the Art of Architecture*. *Philosophical Research of Tabriz University*, 4(8), 93–129.
6. Taheri, J. (2012). *The Relationship of Design with Research: An Essay on the Theoretical Foundations of the Link between Research and Architectural Design*. *Soffe*, 22(56), 7–22.
7. Kalami, M., and Nadimi, H. (2014). A reflection on the role of personal knowledge of the design situation in the formation of initial design generators. *Soffe*, 64, 19–31.
8. Carmen, R. (2011). *Merleau-Ponty* (M. Alia, translator). Qoqnos Publications.
9. Kashi, H., and Bonadi, N. (2013). Transforming the place identity model: sense of place and examining its various elements and dimensions. *Fine Arts*, 18(3), 5–14.
10. Rashid, H., Abbaszadeh, F., and Akbari, H. (2019). Investigating the sense of belonging to place in terms of physical and non-physical indicators in independent houses and apartment complexes. *Geography and Urban Spatial Development*, 14, 1–20.
11. Shafian Dariani, F., Pourjafar, M. R., and Ghobadi, A. (2014). The concept of permanence in Islamic architecture and its comparison with the concept of sustainability in contemporary architecture. *Islamic Architecture Research*, 2(5), 32–50.
12. Shirazi, M. R. (2013). *The Place of Phenomenology in the Analysis of Architecture and the Environment*. *Armanshahr*, 5(11), 91–99. <https://www.sid.ir/fa/journal/ViewPaper.aspx?id=241471>
13. Lang, J. (2009). *The Creation of Architectural Theory: The Role of Behavioral Sciences in Environmental Design* (A. Ainifar, translator). Tehran University Press.
14. Mahmoudi-Nejad, H. (2009). *Bio-Based Architecture*. Halle and Tahan.
15. Mahmoudi, S. A. S., and Nari-Ghomi, M. (2014). Post-Operation Evaluation: A Goal and a Tool for Education in Architecture. *Fine Arts-Architecture and Urban Planning*, 19(1), 71–82.
16. White, A. (2006). *Basic Concepts in Architecture* (M. Ahmadinejad, translator). Khak Press.
17. Heidegger, M., et al. (2012). *Modern Hermeneutics* (B. Ahmadi et al., translator). Markaz Press.

18. Husserl, A. (2014). *The Phenomenological Idea* (3rd edition). Scientific and Cultural Publications.
19. Lawson, B. (2012). *The Language of Space* (A. Ainifar and F. Karimian, translator). Tehran University Press.
20. Relph, E. (1976). *Place and placelessness*. Pion.
21. Tuan, Y.-F. (1977). *Space and place: The perspective of experience*. University of Minnesota Press.
22. Hummon, D. M. (1992). Community attachment: Local sentiment and sense of place. In I. Altman & S. Low (Eds.), *Place attachment* (pp. 253–278). Plenum Press.
23. Cross, J. E. (2003). Conceptualizing community attachment. <http://www.ruralsociology.org/annual-meeting/2003/CrossJennifer.pdf>
24. Moran, D., & Mooney, T. (Eds.). (2002). *The phenomenology reader*. Routledge.
25. Stedman, R. C. (2003). Is it really just a social construction? The contribution of the physical environment to sense of place. *Society and Natural Resources*, 16(8), 671–685.
26. Harris, K. (1991). Comments on four papers. *Environmental and Architectural Phenomenology Newsletter*, 3(2), 10–12.
27. Pallasmaa, J. (1996). The geometry of feeling: A look at the phenomenology of architecture. In K. Nesbitt (Ed.), *Theorizing a new agenda for architecture* (pp. 448–453). Princeton Architectural Press.
28. Moran, D. (2000). *Introduction to phenomenology*. Routledge.
29. Merleau-Ponty, M. (1962). *Phenomenology of perception*. Routledge.
30. Seamon, D. (2000). Phenomenology, place, environment, and architecture: A review of the literature. http://www.arch.ksu.edu/seamon/articles/2000_phenomenology_review.htm
31. Harris, K. (1997). *The ethical function of architecture*. MIT Press.
32. Moran, D., & Mooney, T. (2002). *The phenomenology reader*. Routledge.
33. Battisto, D., & Franqui, D. (2014). Linking programming, design and post-occupancy evaluation: A primary care clinic case study. *Proceedings of the 2013 Architectural Research Centers Consortium (ARCC)*, 361–369.
34. Dorst, K. (2004). The problem of design problems: Problem solving and design expertise. *Journal of Design Research*, 4(2), 185–196.
35. Ching, F. (2010). *Architecture: Form, space, and order*. Wiley.
36. Pallasmaa, J. (2012). *The meaning of place*. John Wiley & Sons.
37. Cross, J. E. (2003). Conceptualizing community attachment. *Arch Magazine*, 36.
38. Dorst, K. (2004). The problem of design problems: Problem solving and design expertise. *Journal of Design Research*, 4.(ʁ)
39. Jackson, J. B. (2015). *A sense of place, a sense of time*. Yale University Press.
40. Alexander, C., Ishikawa, S., & Silverstein, M. (2016). *A pattern language: Towns, buildings, construction*. Oxford University Press.
41. Tanizaki, J. (2019). *In praise of shadows*. Tomorrow Architecture Publishing.
42. Ascher, K. (2018). *The works: Anatomy of the place form*. Knowledge Arch Publishing.
43. Blein, D., & Estovart, J. (2020). The relationship between the two concepts of sense of place and attachment to place. *Journal of Place Architecture*, 35.(^)
44. Hummon, D. M. (2000). Community attachment: Local sentiment and sense of place. In I. Altman & S. Low (Eds.), *Place attachment*. Plenum.
45. Cross, J. E. (2001). *What is sense of place? Research on Place & Space Website*.
46. Anderson, J. (2015). *The role of behavioral sciences in creating architectural theory*. Van Nostrand Reinhold.

مقاله پژوهشی

مؤلفه‌ها و شاخص‌های احراز مفاهیم پدیدارگرایانه مکان در فرآیند طراحی معمار

روحا دباغیان - دانشجوی دکتری معماری، واحد سمنان، دانشگاه آزاد اسلامی، سمنان، ایران
حسین مرادی نسب* - استادیار گروه معماری، واحد سمنان، دانشگاه آزاد اسلامی، سمنان، ایران
سید غلامرضا اسلامی - گروه معماری، دانشکده‌گان هنرهای زیبا، دانشگاه تهران، تهران، ایران.
حامد شیخ طاهری - مدرس گروه معماری، دانشگاه گرمسار، دانشکده فنی و مهندسی، گرمسار، ایران

اطلاعات مقاله	چکیده
<p>شماره صفحات: ۵۷۹-۵۵۶</p> <p>از دستگاه خود برای اسکن و خواندن مقاله به صورت آنلاین استفاده کنید</p> 	<p>پدیدارشناسی مسئله‌ای توصیفی است نه تبیینی یا استنتاجی. پدیدارشناسی می‌کوشد تا صورت‌های اساسی تجربه و فهم را از آن حیث، که قابل تجربه و فهم اند نشان دهد، نه این که فرضیه پردازی کند یا بیرون از حدود آنها دست به استنتاج بزند. هدف پژوهش، بررسی مؤلفه‌ها و شاخص‌های احراز مفاهیم پدیدارگرایانه مکان در فرآیند طراحی معماری است. روش پژوهش حاضر، کیفی و سوال محور است. منابع پژوهش با استفاده از منابع کتابخانه‌ای و با جمع‌آوری اطلاعات و فیش برداری از مطالب مرتبط با عنوان پژوهش مطالب گردآوری شده است. بر اساس نتایج پژوهش می‌توان گفت که عواملی مانند ادراک ذهنی، جهان بینی افراد، مذهب و دین، رنگ آمیزی و تزیین مکان، احساسات فردی و گذشته مکان در بعد فرهنگی در احراز مؤلفه‌ها و شاخص‌های پدیدار مکان موثر هستند. همچنین در سایر ابعاد زمانی عواملی مانند مدت زمان سکونت، در بعد فضایی، عواملی مانند نوع مصالح به کار گرفته شده در معماری، در بعد بین فردی، نیازهای و خواسته‌های دیگر افراد و همچنین فرهنگ افرادی که با آنها زندگی می‌شود در شکلی‌گیری حس تعلق به فضا نقش بسیار مهمی دارند. از اینرو می‌توان گفت که مؤلفه‌ها و شاخص‌های مربوط به دیدگاه پدیدار شناسانه بر روی مفهوم مکان تاثیرگذار هستند.</p>

استناد: دباغیان، روحا، مرادی نسب، حسین، اسلامی، سید غلامرضا و شیخ طاهری، حامد. (۱۴۰۳). مؤلفه‌ها و شاخص‌های احراز مفاهیم پدیدارگرایانه مکان در فرآیند طراحی معمار. فصلنامه جغرافیا (برنامه ریزی منطقه‌ای)، ۱۴(۵۴)، ۵۵۶-۵۷۹.

DOI: 10.22034/jgeoq.2022.315656.3415

مقدمه

امروزه یکی از مهمترین مسائلی که نظر معماران را به خود جلب نموده است، مسئله لزوم ماندگاری در معماری و احیای آن به شمار می‌رود. زیرا معماری نقش بسیار مهمی در برآوردن نیازهای انسان دارد (شفیعیان داریانی و همکاران، ۱۳۹۳: ۳۳). پدیدارشناسی مسئله‌ای توصیفی است که می‌کوشد تا صورت‌های اساسی تجربه و فهم را از آن حیث، که قابل تجربه و فهم اند نشان دهد، نه این که فرضیه پردازی کند یا بیرون از حدود آنها دست به استنتاج بزند (کارمن، ۱۳۹۰). پدیدارشناسی در اصل تفکری فلسفی است نه معمارانه، بدین معنا که در آغاز، فیلسوفان این واژه را جهت بسط تفکرات فلسفی شان به کار برده اند برای فیلسوفان، پدیدارشناسی امری است که از آن برای توضیح موقعیت بدون واسطه و مستقیم چیزها و محیط استفاده می‌کنند، روشی که با آن می‌توان به درکی بدون پیشفرض و بدون پیشداوری، امید بست و از دام پیش فرض‌های مذهبی، متافیزیکی، علمی و روان شناختی گریخت (موران و مونی ۱، ۲۰۰۲). غریبه بودن آدمی نسبت به جهان و خودش، آدمی را در بیگانگی تعادل بین امر مادی و معنوی ساخته است. آدمیان مدرن به فراموشی نسبت به چگونگی سکونت دچار گشته اند. غایت سکنی گزیدن انسان بر روی زمین در مفهوم خانه شکل می‌گیرد و هر اثر معماری دورنمایی مسکونی دارد. حال آنکه پدیدارشناسی در پی آشکارگی و هویدایی پدیدارها بر آگاهی و توصیف چگونگی تکوین جهان و تجربه مندی آن از طریق آگاهی به عنوان شیوه‌ای برای این گفتمان استفاده می‌کند. روشی که به وسیله ارتباط بی واسطه میان انسان و جهان پیرامونش شکل می‌گیرد. جهانی که حاصل پدیده‌های طبیعی و مصنوعی می‌باشد. پدیده‌های مصنوعی که بخش اعظم آن را معماری انسان شکل می‌دهد از این رو از مهم ترین سوالات برای معماران شیوه درک درست و آگاهانه جهان پیرامون آن‌ها به عنوان زمینه شکل‌گیری معماری و در مرحله بعد ارائه این جهان به شکلی بی واسطه به استفاده کنندگان بنا می‌باشد تا با قرارگیری آگاهانه در جهان هستی تجربه حضور در این جهان را درک نمایند. از این رو در ابتدا با بررسی آرا پدیدارشناسان در چگونگی تکوین جهان و تجربه مندی آن با مفاهیم تعیین موقعیت و احراز هویت برخورد کردیم. از آن جایی که احراز هویت به شکل مادی در تجسم بخشیدن به مفاهیم پیوسته به هستی بستگی دارد و تعیین موقعیت در ارتباط با ادراک نظام فضایی مکان است شیوه بررسی جهان که در پروژه پیش رو زمینه طرح در نظر گرفته شده است سه فاکتور قلمروها، گره‌ها یا پیوند‌ها و نسبت‌ها در نظر گرفته شده است.

پدیدارشناسی توصیف و تفسیر تجربی زیسته‌ی انسان است؛ همانطور که رابرت سوکولوفسکی^۲ فیلسوف بیان میکند، پدیدارشناسی مطالعه تجربی انسانی و مطالعه راه‌هایی است که اشیاء از طریق همین تجربه‌ها بر ما آشکار می‌شوند. به تعبیر دیگر، پدیدارشناسی به "گوهر تظاهر" یا "گونه‌های بروز" می‌پردازد و شیوه‌های "پدیدار شدن" را بررسی میکند.

^۱ Moran & Mooney

^۲ Rabert Sokolowski

مکان یک پدیده‌ی چندوجهی است که علاوه بر محیط فیزیکی، محیط اجتماعی و فرهنگی را نیز دربر دارد. به عبارت دیگر مکان ترکیبی از فعالیت‌های انسانی (ارتباطات اجتماعی، احساسات، افکار، روابط اقتصادی و ...) در بستر کالبد و فضای آن می‌باشد (Stedman, 2003: ۶۷۳).

در این راستا رویکرد پدیدارشناسی با تأکید بر رابطه بین عناصر در یک مکان (بستر شکل‌گیری) و همچنین رابطه انسان با این عناصر (دست یافتن به درک عینی و ذهنی مکان و یکی شدن با آن) به دنبال بررسی روح و حس مکان می‌باشد که از عوامل اصلی ماندگاری مکان محسوب می‌گردند (صافیان و همکاران، ۱۳۹۰: ۹۴).

از اینرو پدیدارشناسی با تأکید بر مکان و هویت، روح و حس آن سعی در شناسایی حقیقت و واقعیت یک مکان و بنا دارد. پدیدارشناسی واژه‌های اساساً فلسفی است، چراکه برای نخستین بار فیلسوفانی بوده‌اند که این واژه را جهت شرح موقعیت چیزها و وضعیت پدیدار شدن آنها به کار برده‌اند. پدیدارشناسی در پی بررسی توصیفی و بی‌واسطه آنچه که بر آگاهی ما پدیدار می‌شود است و بیشتر شیوه نگریستن و دیدن است تا مجموعه‌ای از آموزه‌های سخت و دقیق است. بدین معنا، پدیدارشناسی در پی تحصیل و ترویج احکام و گزاره‌هایی سخت و بدینسان پی افکندن یک نظام فلسفی استوار به معنای کلاسیک آن نیست، بلکه بیشتر در پی فراهم آوردن اشارات و رهنمون‌هایی نرم و منعطف برای فهم و ادراک محیط است (Moran و Mooney, 2002).

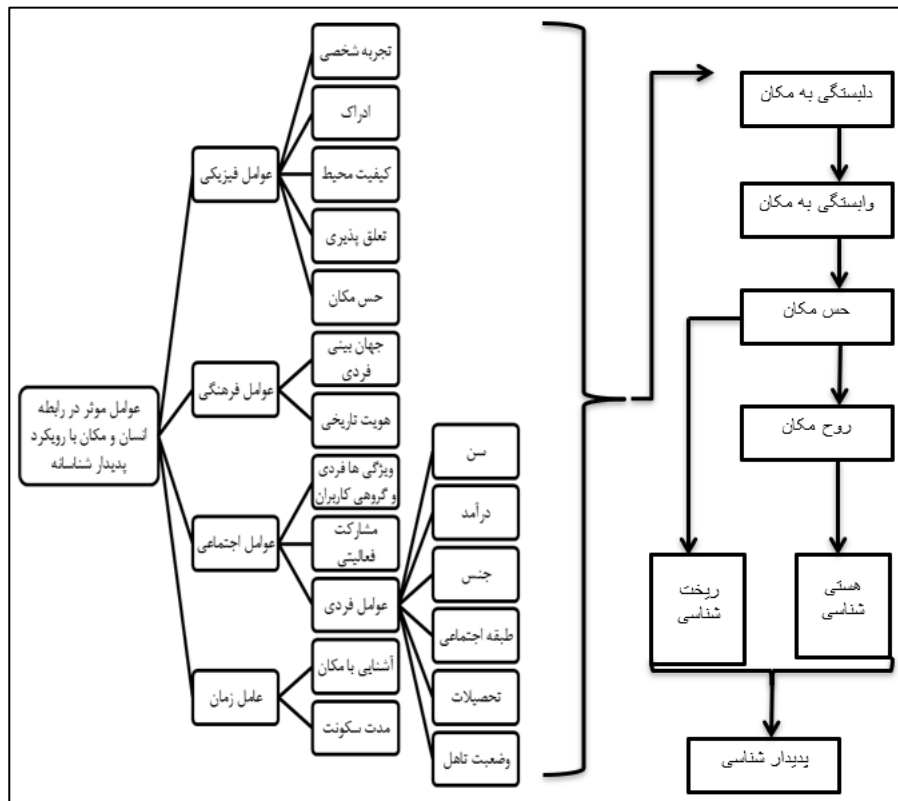
رابطه انسان و مکان یکی از مهمترین مسایل در علوم مختلف است. بنابراین برای مشخص شدن سمت و سوی تحقیق، ابتدایه بیان مسئله اصلی پژوهش پرداخته می‌شود. اساساً رابطه انسان و مکان دارای ابعاد پیچیده‌ای می‌باشد که درک این رابطه در فرایند طراحی معماری می‌تواند مبنایی برای افزایش کیفیت محیط و مکان باشد (ching, 2010). در کنار این مسئله مطالعات مربوط به بررسی مکانیسم‌ها و فرایندهای متفاوت ارتباط انسان با مکان مشخص می‌گردد که نوع نگرش پدیدارشناسانه به مکان با دو مفهوم اساسی هستی‌شناسی و شناخت‌شناسی می‌تواند در نیل به هدف مزبور که همان افزایش کیفیت محیط و مکان می‌باشد کمک شایانی باشد.

اگرچه پدیدارشناسی اساساً بحثی فلسفی است که در پی شرح آشکارگی و هویدایی بی‌واسطه پدیدارها بر آگاهی ما است و از سوی فیلسوفان بزرگی چون هوسرل، هایدگر، مرلوپونتی و باشلار شرح و بسط یافته است، اما دامنه نفوذ و تأثیر آن هرگز بر فلسفه محدود نگردیده است. بلکه عرصه‌های مختلف دانش و هنر از دین و جامعه‌شناسی گرفته تا نقد هنری را دربر گرفته است (شیرازی، ۱۳۹۱).

انسان و طبیعت و معماری است که درک چگونگی استفاده از طبیعت در ساخت محیط‌های انسان ساخت خود را جلوه می‌دهد. در طول تاریخ، بشر همواره تلاش داشته است تا با بهره‌گیری و یادگیری از طبیعت به عنوان مادر هستی به تجربه‌های جدیدی دست زند که امکان زیست بهتر و کارآمدتر او را میسر می‌کرده است (محمودی نژاد، ۱۳۸۸: ۱). با توجه به اینکه معماری در محیط شکل می‌گیرد و محیط نیز دارای ویژگی‌های

جغرافیایی، ساخته شده و فرهنگی است که با هم رابطه ای درونی دارند (لنگ، ۱۳۸۸: ۱۱۷)، شناخت عوامل محیطی، جغرافیایی و انسانی موثر بر پی ریزی بنیان‌های تاثیر گذار بر کالبد ضروری است (وایت، ۱۳۸۵: ۹). با نگرشی به ادبیات گسترده پدیدارشناسی می توان به آسانی دریافت که فقدان یک تعریف مشترک و عام از پدیدارشناسی را بسیاری از پدیدارشناسان مورد تصدیق قرار داده اند (Merleau, 1962, Seamon, 2000). در حوزه نظریه، رویکرد معماران و محیط شناسان به پدیدارشناسی را باید در بستر توجه روزافزون آن‌ها به فلسفه ارزیاب پرداز معاصر معماری با طرح این پرسش که سهم و مشارکت فلسفه در معماری و آموزش معماری چقدر بوده ادعان می دارد که این سهم در یک معنا خیلی ناچیز بوده است. زیرا هیچ گونه سمت و سو بخشی روشنی نمی توان یافت، مگر تنها چند اشارت و رهنمود. سهم فلسفه در معماری اغلب پرسش گری است، یعنی به چالش کشیدن پیش انگاشت‌های رویکرد ما به معماری که اغلب مفروض دانسته شده اند، و بدین سان گشودن امکاناتی نو و جدید بر روی آن (Harries, 1997).

موضوع رابطه انسان و محیط در چهار دهه گذشته، در کانون توجه اکثر صاحب نظران در علوم گوناگون قرار گرفته است. هر چند نگاه علمی به پدیده پیوند انسان و مکان مقوله تازه ای نمی باشد، اما هنوز پرسش‌های گوناگونی در رابطه با چگونگی تعریف رابطه انسان و مکان برای استفاده در فرآیند طراحی معماری مطرح شده است. جهت کشف و تبیین رابطه انسان و مکان تا مرحله اجرای فرآیند طراحی به کمک پدیدارشناسی، همکاری فزاینده‌ای تعریف نموده اند؛ ولی از آن جهت که ارزیابی پس از اجرا در بنای نظریه معماری نقش اساسی را ایفا می نماید (لنگ، ۱۳۹۵) و از سویی هم برای آموختن از فرایند طراحی باید به روشنی به دستاوردها و رابطه آنها با اهداف و معیارها پس از اجرای طرح پرداخت (صبری، پیشین: ۶۱)، پس از اجرای طرح ضرورت دارد نتایج طراحی برطبق معیارهای مدنظر مورد سنجش واقع شود. بر این اساس، شناخت طراحان از مکان پس از فرآیند طراحی معمول هم باید ادامه پیدا کند. ساختار حرفه‌ای طراحی، برای رفع این مشکل و بهبود ارتباط طرح با کاربر واقعی، ارزیابی پس از بهره برداری مورد توجه واقع شده است (محمودی و ناری قمی، ۱۳۹۳) که به جهت سنجش میزان پاسخگویی مکان (طرح) به نیازهای کاربران و تاثیرات آن بر زندگی اجتماعی و فرهنگی ساکنان می باشد. هرچند در برخی منابع، ارزیابی پس از بهره برداری به عنوان بخشی از فرایند طراحی مورد توجه واقع شده است که در چرخه طراحی بر جزییات تمرکز می نماید (Battisto & Franqui, ۲۰۱۴).

شکل ۱. عوامل موثر در رابطه انسان و مکان با رویکرد پدیدار شناسانه

مأخذ: (نگارنده)

هویت مکان

تئوری هویت مکانی به شخصیت مکان اشاره دارد. زیرا مکان علاوه بر بعد مادی از بعد غیر مادی نیز برخوردار است. هر مکان، با ایجاد احساساتی در ساکنین خود، باعث ایجاد نوعی تعلق به مکان در آنها می‌شود که در نهایت منجر به شکل‌گیری هویت مکانی می‌گردد. منطبق بر نظریات پژوهشگران این حوزه، پنج گونه حس مکان شناسایی شده است، که ریشه‌های عقیدتی، ناخودآگاه، مکان نسبی، بیگانگی با مکان و بی مکانی نام دارند (hummon,2000). جنیفر کراس نیز به تبعیت از هیومن، مکان را ترکیبی از رابطه با مکان و حضور در اجتماع تعریف می‌کند و آن را با عواملی مانند هویت، درونیت و رضایتمندی موازی می‌داند. بر این اساس، حس مکان حاصل فعالیت فیزیکی، معنای محیط و ساختار فضایی می‌باشد (Cross,2001).

مکان رفتاری

مطابق داده‌های جدید روانشناسان محیطی یکی از مهمترین ارزش‌های مکان کیفیت قرارگاه‌های رفتاری و به عبارتی مکان رفتاری می‌باشد و با سنجش آنها می‌توان موفقیت طرح‌های محیطی و معماری را مورد بررسی قرار داد. مکان رفتاری به عنوان واحدهایی از محیط که فرد در زندگی روزمره آن را تجربه می‌کند و با انجام و تکرار رفتارهای مشخص درون آنها قرار می‌گیرد تعریف می‌شود (Groot,10162). ادرسون مکان رفتاری را ترکیبی

پایدار از فعالیت و مکان در نظر گرفته است و براین لائوسون معتقد است که فضا و مکان جزو مهم و سازنده یک قرارگاه رفتاری می‌باشند و رفتار فرد منوط به پشتیبانی مکان رفتاری می‌باشد (ederson, 2015)

حس مکان

مکان به خودی خود فاقد هویت و شخصیت است اما حس مکان، به معنای ارتباط انسان و مکان و همچنین ادراک روحی و روانی فرد از محیط است که عامل مهمی در شخصیت و هویت بخشیدن به مکان است. رابطه بین انسان و مکان یک کنش متقابل و دو طرفه است که همین رابطه نیز عامل ایجاد خاطرات و تداعی هویت مکان برای انسان می‌شود. معماری شهر در صورت هماهنگی و انسجام با یکدیگر مضامین و مفاهیم مشترکی را بیان می‌کنند و حس مکان یا تعلق به شهر را در شهروندان، به وجود می‌آورند (کاشی، بنیادی، ۱۳۹۲).

تعلق به مکان

مکان واجد خصوصیات کالبدی فعالیت‌ها و معانی شکل گرفته در آن می‌باشد که آن را از حالت یک فضا خارج کرده و به عنوان یک مکان با تجربه ذهنی برای فرد تبدیل می‌کند. از نگاه پدیدارشناسان، تعلق به معنای پیوندی محکم و عوامل تاثیرگذار میان مردم و مکان با اجزای تشکیل دهنده آن است. این سطح از معانی محیطی بیانگر نوعی ارتباط امینی فرد با محیط بوده و در این سطح فرد نوعی هم ذات پنداری بین خود و مکان می‌نماید (Jackson, 2015).

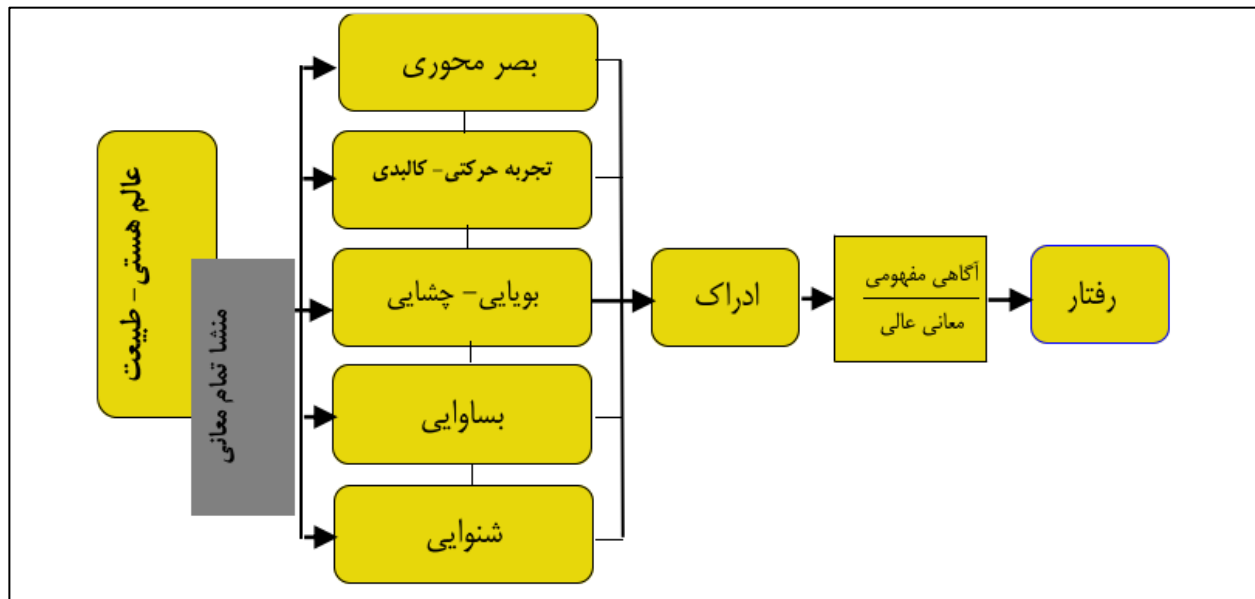
روح مکان

هر موجودی روح مخصوص خود را داراست. زیرا بر این اساس است که هستی ویژه خود را تحلیل می‌کند. در واقع روح مکان خصوصیت ذاتی و ظاهر شونده است. کاراکتر محیط یا روح مکان از طریق رابطه بین چیزها آفریده می‌شود. عوامل تشکیل دهنده روح مکان را در سه دسته یک چیز نظم و زمان تقسیم بندی می‌کند. چیز می‌تواند شامل چیزهای طبیعی از قبیل منظر چشم انداز ساخته‌های دست بشر و تا رفتار انسان باشد (Pallasmaa, 2012).

ساختارشناسی مفهوم سکونت

ساختارشناسی مفهوم سکونت از نگاه صاحب نظران این حوزه، مبین دیدگاه‌هایی متنوع و متفاوت است. موریس مربوپونتی^۱ پدیدارشناس فرانسوی، از جمله متفکرانی است که با طرح روابطی نوین میان آگاهی و بدن و سوژه و جهان نظام و روشمندی پیشین را به پرسش می‌گیرد (شکل ۲).

^۱ . Maurice Merleau-Ponty ، 1908-1961. فیلسوف و پدیدارشناس فرانسوی. شاخه اصلی کار او پدیدارشناسی ادراک است.

شکل ۲. دیاگرام ارتباط انسان - جهان از دیدگاه مرلوپونتی
 مأخذ: (اصلانیان و همکاران، ۱۳۹۹: ۶).

محیط و ادراک

مخاطب اثر معماری به وسیلهٔ قوای حسی خود، آن را دریافت و ادراک می‌کند. داشتن تجربه ای چندحسی که همهٔ راه‌های ارتباطی انسان با فضا را تحت تأثیر قرار دهد، بر کیفیت و غنای فضای خلق شده می‌افزاید. به زعم پالاسما، تجربهٔ معماری، موردی چند حسی است؛ کیفیات ماده، فضا و مقیاس به گونه‌ای برابر به وسیلهٔ چشم، گوش، بینی، پوست، زبان، اسکلت و عضالت سنچیده می‌شوند. معماری تجربه وجودی و حس در جهان بودن فرد را تقویت می‌کند، و این در اصل به تجربه ای غنی از خود می‌انجامد (پالاسما، ۱۳۹۳: ۱۱۱-۱۱۲). با اینحال فضاهای نادری وجود دارند که به بطور خاص برای حس‌های غیر بصری طراحی شده‌اند و تئوری‌هایی که بر چگونگی طراحی چنین مکان‌هایی دلالت داشته‌باشند نیز ناچیز هستند. تصمیم‌سازی‌های ما می‌باید به جهتی سوق پیدا کند که تنوع تجربیات حسی را که موجد بذت استفاده‌کنندگان هستند، افزایش دهد. ما چنین کیفیتی را غنای حسی مینامیم (اصلانیان و همکاران، ۱۳۹۹: ۵).

پدیدار شناسی

رویکرد پدیدار شناسی رویکردی توصیفی است که از اواخر دههٔ هفتاد قرن بیستم به بعد با ترجمهٔ آثار مارتین هایدگر و گاستون باشالار به حوزه‌های تخصصی شهرسازی و معماری راه یافته و مورد توجه بسیار بوده است و در گسترهٔ تحقیق کیفی قرار می‌گیرد. بحران معنی در فضاهای شهری و کاستی‌های رویکرد کمی در نیل به حس مکان و ابفت با مکان از دالیل بازگشت به رویکرد کیفی و نیز پدیدارشناسی بوده است (پرتوی، ۱۳۹۲: ۱۳). لائوسون (۱۳۹۷)، در اثری تحت عنوان طراحان چگونه می‌اندیشند، بیان می‌دارد که آنچه در کتاب «طراحان چگونه می‌اندیشند» مطرح شده است، بیشتر به فرایند طراحی مربوط می‌شود تا به محصول نهایی؛ در کل، این کتاب دربارهٔ موضوعات

مربوط به فرایند طراحی، مسئله‌ها و راه‌حل‌های طراحی و تفکر طراحانه می‌باشد. براین لاوسون در بخشی از کتاب، هدف خویش را از تألیف آن چنین بیان می‌کند: این کتاب، همان طور که از عنوانش برمی‌آید، قصد آن دارد تا در بحث چگونگی اندیشیدن طراحان شرکت کند، به طراحان پراشتیاق در نیل به سطوح بالاتر کمک کند و به کسانی که با طراحان کار یا آنها را استخدام می‌کنند، در درک بهتر آنان یاری رساند. لنگ (۱۳۹۵)، در اثری تحت عنوان آفرینش نظریه معماری: نقش علوم رفتاری در طراحی محیط را بررسی می‌کند. این کتاب در چهار بخش تدوین شده است. در بخش نخست، مولف با سودمند شمردن مبانی نظری معماری، نقش علوم رفتاری در ساخت نظریه‌های طراحی و نقش بالقوه آن را در تحولات آینده بررسی و تبیین می‌نماید. در بخش دوم فرایند طراحی تحلیل می‌شود و نیز به رابطه معماری رفتار انسانی اشاره می‌شود. در بخش سوم، شرحی از جهت‌گیرهای ارزشی معماران و مکاتب معماری و چگونگی بیان ارزش‌های مردم از طریق طراحی فراهم شده است. بخش پایانی اشاره مختصری است از نگارنده به کاستی‌های موجود در انجام مطالعات خود و چگونگی پی‌گیری آن در آینده.

پرتوی (۱۳۹۴)، در اثری تحت عنوان: پدیدارشناسی مکان، بیان می‌دارد که فضای شهری معاصر غالباً تحت تأثیر نگرش‌های مبتنی بر اصالت خرد (راسیونالیسم) و اثباتی (پوزیتیویسم)، عینیت یافته است. صبری (۱۳۹۳)، در اثری تحت عنوان: تحول در طراحی، فرایند طراحی با اسطوره، تصور و ذهن طراحانه، جایگاه اسطوره‌ها در زندگی و هویت ملت‌های مختلف، تخیل و ذهن طراحانه در جریان زندگی و فلسفه آن را به علاوه مشکلات جامعه کنونی ایران به نقد می‌گذارد. شولتز (۱۳۹۲)، در اثری تحت عنوان روح مکان به سوی پدیدارشناسی معماری نظریه روح مکان به صورت مشخص را مورد مطالعه قرار گرفته داده و آن را در ارتباط مستقیم با پدیدارشناسی معماری مطرح می‌کند، اما همچنان به عنوان محور اندیشه و نحوه خوانش نوربرگ - شولتز باقی مانده است.

عبداللهی و افشار (۱۳۹۹) در مقاله‌ای با نام پدیدارشناسی مکان و فضا با توجه به نظریات نولبرگ شولتز بر اساس تحقیقات توصیفی تحلیلی ابراز می‌دارند که به طور کلی مکان فضایی است که طی یک فرایند فرهنگی فردی و گروهی معنا پیدا می‌کند. رشید و همکاران (۱۳۹۸) در مقاله‌ای با نام بررسی حس تعلق به مکان از منظر شاخص-های کالبدی و غیر کالبدی در خانه‌های مستقل و مجتمع‌های آپارتمانی به سال ۱۳۹۸ به بررسی مفهوم به تعلق به مکان از نظر شاخص‌های کالبدی و غیر کالبدی بر اساس پژوهش‌های توصیفی تحلیلی می‌نمایند. کلامی و ندیمی (۱۳۹۳)، در اثری تحت عنوان: تاملی بر نقش دانش شخصی از موقعیت طراحی در شکل‌گیری مولدهای اولیه طراحی، دانش طراحی معماری را بر اساس «نظریه دانش ضمنی» به دو نوع دانش ضمنی (شخصی) و صریح تقسیم می‌کنند. محمودی و ناری قمی (۱۳۹۳)، در اثری تحت عنوان: ارزیابی پس از بهره‌برداری یک هدف و یک وسیله آموزشی در معماری، ابتدا ارزیابی پس از بهره‌برداری، معرفی شده و سپس اهداف آموزشی در مورد آن از دو منظر مورد بحث قرار گرفته است. نخست مواردی که برای تربیت نیروی انسانی قادر به اجرای آن، ضروری است و دیگری نقشی که استفاده از این «ابزار» در کاربرد محور کردن ذهنیت و عمل طراحانه دانشجویان طراحی در کارهای آینده دارد؛ در بخش دوم نوشتار، پروژه آموزشی اجرا شده در چارچوب موضوع دوم، در آموزشگاه

فنی و حرفه ای قم شرح داده شده است؛ سپس ارزشیابی آموزشی انجام شده در طول یک ترم که با روش «طبیعت‌گرا» ثبت شده، ارایه و یافته‌های آن در مراحل مختلف طرح و نتیجه‌گیری شده است. هوسرل (۱۳۹۳)، در اثری تحت عنوان ایده پدیده‌شناسی، پدیده‌شناس را در جست و جوی عین «محض» یا «کاهش یافته» یعنی ماهیت یک شیء یا یک روند خاص نظیر دیدن معرفی می‌کند. طاهری (۱۳۹۱)، در پژوهشی تحت عنوان نسبت طراحی با تحقیق جستاری در بنیانهای نظری چگونگی پیوند تحقیق به طراحی معماری، بیان می‌دارد که نحوه ره آورد سفر به دنیای تحقیق می‌تواند به طراح در فرایند آفرینش معماری یاری رساند. از این رو پس از شناخت دو قلمروی طراحی و تحقیق، در پی یافتن زمینه‌های اشتراک و افتراق میان آن‌ها در محتوا و روش است. از سوی دیگر به نقش ویژه تحقیق در راستای شناخت مسئله و فرایند طراحی خواهد پرداخت. Alexander و همکاران (۲۰۱۶)، در کتابی تحت عنوان زبان فرم، شهرها، ساختمان‌ها و ساخت و ساز به بیان الگوهای مربوط به شرح و نمادهای موثر در یک فضا و مکان اشاره می‌کند و چالش‌های پیش روی طراحی مکان‌های مختلف مطرح شده و نحوه برخورد با این مشکلات شرح داده می‌شود. در کتاب نمونه‌ای از این چالش‌ها آورده شده و مورد تجزیه و تحلیل قرار می‌گیرد و در نهایت یک راه حلی استاندارد برای هر موضوع ارائه داده می‌شود. Tanizaki (۲۰۱۹) در کتابی تحت عنوان در ستایش سایه‌ها به بیان زیبای معماری شرقی از طریق در چهارها به واسطه نور و سایه در هنر و سنت‌های معماری شرقی می‌پردازد این کتاب به مفهوم معنوی مکان می‌پردازد و مکان را واجد ساحت‌های غیرمادی می‌داند. Ascher (۲۰۱۸)، در کتابی تحت عنوان آناتومی فرم مکان به بررسی مسائل مربوط به ریخت‌شناسی مکان می‌پردازد. در این کتاب فاکتورهای ایجادکننده یک مکان اشاره شده و عموماً کلیدواژه‌های رفتارهای اجتماعی، فرم‌های شهری مورد ترکیب می‌باشد. اشاره شده که ویژگی‌های مکان تابعی از ساختارهای کالبدی و رفتارهای شکل گرفته در آن می‌باشد.

Bleind و Estovart (۲۰۲۰)، در مقاله‌ای تحت عنوان بررسی ارتباط میان دو مفهوم حس مکان و دلبستگی به مکان به بررسی مفاهیم مربوط به مکان می‌پردازند. در این مقاله ابتدا تعریفی عام از مفهوم مکان ارائه داده می‌شود و سپس به عوامل موثر بر مکانیت فضا اشاره می‌گردد و در ادامه به بررسی مفهوم بحث مکان عوامل تشکیل‌دهنده آن و وجه تمایز آن با مفهوم دلبستگی به مکان پرداخته می‌شود. Dorst (۲۰۰۴)، در اثری تحت عنوان: مسئله مشکلات طراحی - حل مسئله و تخصص طراحی، بیان می‌دارد که در این پژوهش به بررسی موضوعی پرداخته شده است که در روش طراحی بسیار مورد غفلت واقع شده است و آن موضوع ساختار مشکلات طراحی است

با توجه به اینکه در هیچ یک از پژوهش‌های مذکور شاخص‌های احراز مفاهیم پدیدارگراییانه مکان بررسی نشده است، در این پژوهش سعی بر این است که مؤلفه‌ها و شاخص‌های احراز مفاهیم پدیدارگراییانه مکان در فرآیند طراحی معماری مورد بررسی قرار گیرد.

روش تحقیق

این پژوهش، کیفی و سوال محور است. منابع پژوهش با استفاده از منابع کتابخانه‌ای و با جمع‌آوری اطلاعات و فیش برداری از مطالب مرتبط با عنوان پژوهش مطالب گردآوری شده است. جامعه آماری مد نظر این پژوهش با توجه به ماهیت تحقیق انجام شده که بر اساس مفاهیم پدیدارشناسی شکل می‌گیرد بر طبق مصاحبه‌های عمیق از جامعه نخبگان اساتید کارشناسان فن و معماران حرفه‌ای خواهد بود.

به منظور گردآوری اطلاعات و داده‌های مورد نیاز، استفاده از روش مطالعات میدانی استفاده شده است. هرچند در ادامه کار، فرایند پژوهش با کمک تکنیک "مصاحبه"، "نمونه‌گیری هدفمند" و "گردآوری داده‌ها" به نتیجه می‌رسد. زیرا در فرایند پژوهش براساس "نظریه داده بنیاد" داده‌ها، مهم‌ترین عرصه تلقی می‌شوند. پس نمونه‌گیری از جامعه آماری این پژوهش براساس روش نمونه‌گیری هدفمند یا غیراحتمالی انجام شد و از بین راهبردهای نمونه‌گیری هدفمند تشریح شده براساس یافته‌های نمونه‌های منتخب، به صورت گزینشی صورت گرفته است. فرایند پژوهش با پنج فرد صاحب نظر در حوزه مباحث اصلی پژوهش آغاز شد. اما در طی فرایند مصاحبه با نمونه‌ها، این سؤال مطرح شد که مصاحبه‌شونده، چه افراد دیگری را برای ورود به این حوزه پژوهش و حصول به نتیجه بی‌طرفانه واجد شرایط می‌داند. بنابراین به همین روش دیگر افراد مشارکت‌کننده در پژوهش نیز انتخاب خواهند شد.

یافته‌های تحقیق

بر اساس نتایج حاصل از بررسی‌های اسنادی و کتابخانه‌ای می‌توان گفت رلف^۱ (۱۹۷۶) که مفهوم حس مکان کاملاً روشن نیست. او توضیح می‌دهد که ما می‌توانیم درک مکان کاملاً شخصیمان را درباره این مفهوم بیان کنیم اما نمی‌توانیم یک تعریف دقیق از این مفهوم داشته باشیم (نجفی، ۲۰۱۱). مطالعات و ادبیات اولیه مرتبط با حس مکان، آشکار می‌کند که این مفهوم برای پدیدارشناسان، ارتباطی احساسی با مکان است که از طریق معنا و نشانه درک می‌شود و توجه انسان به مکان موجب شکل‌گیری یک تصویر ذهنی غنی از آن می‌شود. توان معتقد است، حس مکان، در گذشته به دست نمی‌آید و برای شناخت آن به اقامت و درگیری در مکان نیاز است (توان^۲، ۱۹۷۷).

هیومن^۳ حس مکان را ادراک ذهنی می‌داند که افراد از محیط دارند و عکس‌العملی احساسی که محیط به وجود می‌آورد. در تعریف هیومن، حس مکان شامل دو بخش می‌شود. اول اینکه، چگونه فرد به یک مکان دید دارد یا چگونه اطرافش را تفسیر می‌کند و دوم اینکه، چگونه یک شخص نسبت به یک مکان احساس دارد. این دو بخش، در ترکیب با هم معنایی را به وجود می‌آورند که مکان برای شخصی حفظ می‌شود (هیومن، ۱۹۹۲).

نتایج حاصل از بررسی احساس و ادراک

1. Relph

2 Tuan

3 Hummon

ادراک انسان از دنیای اطراف و حالات مختلف درونی همواره مورد بحث فالسفه و اندیشمندان بوده است اولین نظریه‌ها درباره ادراک مربوط به نظریه‌های فلسفه یونانی است که معتقد بودند معلومات انسان از جهان اعتیاری ندارد و تمام ادراکات انسان، حتی بدیهیات اولیه، باطل و خیال محض است.

بر خلاف این دیدگاه، سقراط فکر و عقل را وسیله درک حقیقت می‌دانست و حواس را مقدمه‌ای بر درک حقیقت نامید، اما از نظر دکارت، تجربیات حسی وسیله‌ای برای ارتباط انسان با محیط است در عصر پسامدرنی احساس و ادراک در روانشناسی تحت عنوان ادراکات حسی مورد توجه واقع شد که بر اساس دستاوردهای فیز یولوژی مطرح گردید در روانشناسی، ادراکات حسی به عنوان فرآیندی است که از واقعیت محرک‌های فیزیکی شیمیایی محیط آغاز می‌شود و انتقال اثر محرک‌های محیطی به سیستم اعصاب، احساس نامیده می‌شود ادراک، فرآیندی ذهنی است که در طی آن تجارب حسی، معنا پیدا می‌کند و این فرآیند به اندازه‌ای سریع در ذهن انسان صورت می‌گیرد که همزمان با احساس به نظر می‌رسد (ایروانی، ۱۳۷۹). البته انسان تنها تحت تاثیر یک محرک محیطی قرار نمی‌گیرد و فرآیند ادراک تحت تاثیر چندین محرک محیطی، تجارب شخصی، شرایط روحی و روانی و در تعاملی همزمان در ادراک موثرند، پس ادراک را نمی‌توان به محرکی خاص از محیط نسبت داد.

نتایج حاصل از بررسی بدن و ادراک:

بدن به عنوان عاملی در مرزگذاری‌های حوزه شخصی از حوزه عمومی شناخته می‌شود شاید کارکرد اساسی معماری در سراسر تاریخ همین بوده باشد که صحنه‌ای برای ارتباط فرهنگی آماده کند را به لحاظ فکری و عاطفی با آگاهی مجسم (تن یافته، بدنمند) سخن بگوید و مکان‌هایی را آشکار کند که با کنش‌های ارزشمند انسانی هم‌ساز باشند اولین قدم در شناخت فرآیند ادراک، شناخت بدن است چراکه محرک‌های حسی از طریق بدن دریافت شده و وارد فرآیند ادراک می‌شوند جانسون و لیکاف در کتابی تحت عنوان فلسفه جسمانی به تشریح بدن و نقش آن در فرآیند ادراک پرداخته‌اند در این کتاب عنوان شده است که ذهن اساساً جسمانی است و اندیشه عمدتاً ناآگاهانه است و مفاهیم انتزاعی عمدتاً استعاری هستند و این سه نتیجه را یافته‌های علوم شناختی می‌دانند که با این یافته‌ها سلطه بیش از دو هزار سال اندیشه فلسفی گذشته که میتنی بر جنبه‌های خرد و استدلال انسانی بودند به پایان می‌رسد (لیکاف و جانسون، ۱۳۹۴).

نتایج حاصل از بررسی پدیدارشناسی جریان هستی‌شناسی^۱

فضا

باشلاز نظریات پدیدارشناسانه خود را در کتاب بوطیقای فضا بیان می‌کند و در آن مهمترین فایده سکونت را رویا پردازی می‌داند و معتقد است که حجم بالایی از خاطرات آدمی، خانگی است و اگر استادانه طراحی شود، خاطرات می‌توانند در گوشه گوشه آن پناه گیرند، مردم به خانه احتیاج دارند تا رویاپردازی کنند و خیال بیافند (باشلاز،

¹ ontological

(۱۳۹۲). باشلار در این کتاب با سفری رویایی میتنی بر ذهن سیال در جایجای خانه، از زیرزمین و سرداب را بالا خانه و اتاق زیرشیروانی، در برابر پرسش چستی هستی خانه، چیزی به نام زندگی را نهاده بود باشلار به برخی فضاهای کمرر دیدنی خانه های قدیمی چون زیرزمین یا اتاق زیرشیروانی توجه خاصی دارد و بیان می کند که با ورود به این فضاها، انسان می تواند حالات روانی، انتزاعی و خیالانگیزی خاصی را تجربه کند از همین رو، به معماری مدرن کاملاً بی علاقه است چرا که به اعتقاد او، این شیوه معماری، تنوع فضایی را از فضای خانه گرفته است درک باشلار از فضا، با فضای سه بعدی دکارتی و رتریف کلاسیک فضا بین طراحان و معماران خانه متفاوت است از منظر باشلار خانه هم بنایی واقعی است که دارای طول و عرض و ارتفاع بوده و از مصالح مختلفی مانند سنگ و چوب و آجر ساخته شده و هم ساحتی ذهنی و تخیلی را شامل می شود که ریشه در خاطرات انسان ها دارد، بدین معنی که خاطرات انسانها نیز یکی از ابعاد مهم بناها و خانه ها هستند که به صورت نامرئی به ابعاد مرئی و فیزیکی اضافه می شوند به همین دلیل است که گاهی تمرکز بر یکی از این فضاهای فیزیکی، ما را به فضایی در عالم خیال وصل می کند.

نتایج حاصل از بررسی روح مکان

روح مکان، مفهومی رومی است. طبق باور باستانی رومی، هر موجود مستقل دارای (loci genius) خاص خود یا روح محافظ خود است (شولتز، ۱۳۸۸) هر موجودی، روح مخصوص خود را داراست که بر این اساس، خصلت ویژه خود را تحصیل می کند و انسان همچون هستندهای وجودی که زندگی اش وقوع پیدا می کند، نیازمند درک روح مکان است. روح مکان، خصوصیتی ذاتی و ظاهرشونده است (رلف، ۱۹۷۶) روح مکان از طریق رابطه بین چیزها آفریده می شود. شولتز در کتاب روح مکان، "برگشت به چیزها" را برای توضیح مکان به کار برده است. فا کتورهایی مانند محل، منظر، اقلیم، نور روز، ساختمانها و حتی فعالیت‌های انسان مکان را می آفرینند. این کتاب در حالت کلی این فا کتورها را به چیزهای انسان ساخت و چیزهای طبیعی تقسیم کرده است. او تمایل « ۹ و «زمان ۱۰» تقسیم بندی کند « ۸»، «نظم دارد که آنها را به «چیز» «چیز» میتواند شامل چیزهای طبیعی از قبیل منظر و چشمانداز و چیزهای انسان-ساخت از قبیل ساختمان، شهر و حتی رفتار انسان باشد. اینها همه ویژگیها و ارتباط خاص با یکدیگر دارند». «نظم» مکان فضای ساختارمند با ویژگی داده شده است، و از طریق محور X ، محور Y و محور Z درک میشود. چهار جهت اصلی، راهنما و شناساننده اصلی مکاناند که محور X هستند. سپس گروههای آسمانی - خورشید؛ ستاره، ماه و تغییرات چهار جهت اصلی و آسمانی، محور Y نامیده میشوند. اساساً گروههای آسمانی به عنوان نظم کیهانی نامیده شوند. سرانجام «زمان» که مکان را نشان می دهد و پیوستگی و تغییرپذیری را که م میتواند به عنوان متغیر نظم کیهانی در نظر گرفته شوند. اینها می توانند محور Z باشد که فضا را نسبت به محور برجسته کرده اس (ورسچر، ۲۰۰۹).

ترکیب آنها با هم می‌تواند یک کارا کتر ویژه از مکان سازد، که همان روح مکان است. بنابراین، حس مکان، به صورت چرخه‌ای پیوسته و تقریباً مرحله‌ای شکل می‌گیرد. اولین مرحله، آشنایی افراد با مکان است، این حضور در مکان بدون شناسایی معنای آن است. بنابراین، آنها حس تعلق به مکان ندارند و تلاشی برای دلبستگی به مکان انجام نمی‌دهند. در دومین مرحله، افراد نسبت به آن مکان حس پیدا می‌کنند. این مرتبه از تجربه به صورت ناخودآگاه ادراک می‌شود، اما توجه دقیقی به نشانه‌های مکان ندارند. سومین مرحله از حس مکان، آشنایی عمیق و ژرف با مکان است. این بخش درون وجودی شخص را در بر می‌گیرد و به صورت ناآگاهانه تجربه می‌شود. در این مرتبه، فرد با مکان یکی می‌شود (کراس، ۲۰۰۳).

نتایج حاصل از بررسی دلبستگی به مکان:

آلتمن و الو، دلبستگی به مکان را مفهومی پیچیده و چند بعدی تعریف کرده‌اند، که ویژگی‌ها و کیفیت‌های تفکیک‌ناپذیر، مکمل و متقابل زیادی را شامل می‌شود. تأثیرات، هیجانات و احساسات در مرکز این مفهوم قرار دارند، عوامل و رویه‌های مختلفی این تعلق مکانی را موجب می‌شوند، ارتباطات با یک مکان از طریق ارتباط افراد با آن و یا انواع پیوندهایی که افراد با مکان دارند، تشکیل می‌شود و آن را نیروی گرانش مؤثر میان مردم و مکان تعریف می‌کند (کراس، ۲۰۰۳) دلبستگی به مکان، فرآیندی ذهنی و فردی است و می‌تواند بصورت خودآگاه یا ناخودآگاه ایجاد شود و تا کید بر روشی است که افراد به صورت شخصی معنای مکان را برای خود می‌سازند (جیفورد، ۲۰۰۲).

مفهومی تکمیل‌کننده است که الگوهای مکان‌های مقیاس، بعد، مشخصه و ملموس بودن، کنشگرهای از لحاظ مقیاس، متفاوت و ارتباطات اجتماعی یعنی افراد، گروه‌ها، فرهنگ‌ها، جنبه‌های زمانی، حالت خطی، حالت دوره‌ای را شامل می‌شود. نتایج حاصل از منابع کتابخانه‌ای و مصاحبه، در جدول ۱ بیان شده است.

جدول ۱. نتایج حاصل از کدگذاری‌های محوری پژوهش

کد گذاری محوری	کد گذاری باز	
۱-	ادراک ذهنی در همه‌ی افرادی که مکان را می‌بینند ایجاد می‌شود. مراسم‌هایی که در مکان برگزار شده است. تصورهای که در مورد مکان وجود دارد. احساس آرامشی که برای همه‌ی افرادی که مکان را تجربه می‌کنند ایجاد می‌شود. حس خوشایندی که در زمان مشاهده‌ی مکان برای فرد دست می‌دهد. کیفیت طراحی و ساختی که از مکان برای فرد مخابره می‌شود. احساس تعلق که فرد در زمان حضور در مکان احساس می‌کند. حس مالکیتی که فرد در ارتباط مکان دارد.	1)

1. Cross

2. Gifford

	<p>خاطراتی که فرد در مکان دارد.</p> <p>خاطراتی که حضور در مکان تداعی می‌شود.</p> <p>اتفاقات مثبت که در مکان اتفاق افتاده هست.</p> <p>تجربه‌های که در مکان کسب شده است.</p> <p>طراحی که برای مکان مورد استفادهاوقوع شده است.</p>	
عوامل فردی	<p>دوران کودکی در شکل‌گیری روح مکان تاثیر بسیاری دارد.</p> <p>در سنین مختلف نگاه افراد به مکان و فضا متفاوت هست.</p> <p>بازی‌هایی که فرد در مکان انجام داده است.</p> <p>تحصیلات فرد در نوع نگاه به مکان موثر است</p> <p>دیدگاه یک فرد به فضا متأثر از تعداد اعضای خانواده هم می‌تواند باشد.</p> <p>نگرش متاهل نسبت به مکان و فضا متفاوت از دیگرانمی باشد.</p> <p>عاطفه که در مکان فرد دریافت نموده است.</p> <p>محبتی که فرد در مکان احساس نموده است در شکل‌گیری روح مکان موثر است.</p> <p>درآمد اشخاص در شکل‌گیری روح مکان موثر است.</p>	2)
عوامل فرهنگی	<p>جهان بینی افراد در شکل‌گیری حس مکان نقش دارد .</p> <p>مذهب و دین در شکل‌گیری حس نسبت به مکان دخیل هست.</p> <p>رنگ آمیزی و تزیین مکان در توسعه ی حس مکان اهمیت دارد.</p> <p>ارزش‌ها عوامل مهم در انتخاب مکان می باشد.</p> <p>احساسات فردی در انتخاب مکان برای زندگی اهمیت فراوانی دارد.</p> <p>گذشته ی مکان در شکل‌گیری تعلق نسبت به مکان موثر هست.</p> <p>شناختی که نسبت به مکان وجود دارد. در شکل‌گیری رابطه بین مکان و انسان نقش دارد.</p>	3)
عامل زمان	<p>مدت زمان سکونت در مکان در شکل‌گیری تعلق به مکان و زمان نقش دارد.</p> <p>آشنایی با مکان نقش مهمی در تعلق به مکان دارد.</p>	4)
طراحی فضا	<p>نوع مصالح به کار گرفته شده در معماری</p> <p>محیط قرار گیری</p> <p>چشم انداز مکان در شکل‌گیری حس تعلق نقش دارد.</p> <p>اندازه ی مکان در شکل‌گیری فضا</p> <p>توجه به نیاز های فردی در شکلی‌گیری حس تعلق به فضا نقش دارد.</p>	5)
عوامل بین فردی	<p>با افرادی که در مکان زندگی می‌شود</p> <p>نیاز های و خواسته‌های دیگر افراد</p> <p>نگرش‌های افراد دیگری که سکنا دارند</p> <p>جهان بین افرادی که با آنها زندگی می‌شود</p> <p>فرهنگ افرادی که با آنها زندگی می‌شود.</p>	6)

کد گذاری محوری	کد گذاری باز	
<p>- تجربه ی شخصی</p> <p>ادراک</p> <p>کیفیت محیط</p> <p>تعلق</p> <p>پذیری</p> <p>حس مکان</p>	<p>ادراک ذهنی در همه ی افرادی که مکان را می‌بینند ایجاد می‌شود..</p> <p>مراسم‌هایی که در مکان برگزار شده است.</p> <p>تصور های که در مورد مکان وجود دارد.</p> <p>احساس آرامشی که برای همه ی افرادی که مکان را تجربه می‌کنند ایجاد می‌شود.</p> <p>حس خوشایندی که در زمان مشاهده ی مکان برای فرد دست می‌دهد.</p> <p>کیفیت طراحی و ساختی که از مکان برای فرد مخابره می‌شود.</p>	7)

	<p>احساس تعلق که فرد در زمان حضور در مکان احساس می‌کند.</p> <p>حس مالکیتی که فرد در ارتباط مکان دارد.</p> <p>خاطراتی که فرد در مکان دارد.</p> <p>خاطراتی که حضور در مکان تداعی می‌شود.</p> <p>اتفاقات مثبت که در مکان اتفاق افتاده هست.</p> <p>تجربه های که در مکان کسب شده است.</p> <p>طراحی که برای مکان مورد استفاده واقع شده است.</p>	
<p>سن</p> <p>وضعیت تاهل</p> <p>جنسیت</p> <p>میزان درآمد</p> <p>طبقه ی اجتماعی</p> <p>تحصیلات</p>	<p>دوران کودکی در شکل گیری روح مکان تاثیر بسیاری دارد.</p> <p>در سنین مختلف نگاه افراد به مکان و فضا متفاوت هست.</p> <p>بازی هایی که فرد در مکان انجام داده است.</p> <p>تحصیلات فرد در نوع نگاه به مکان موثر است</p> <p>دیدگاه یک فرد به فضا متأثر از تعداد اعضای خانواده هم می تواند باشد.</p> <p>نگرش متاهل نسبت به مکان و فضا متفاوت از دیگرانمی باشد.</p> <p>عاطفه که در مکان فرد دریافت نموده است.</p> <p>محبتی که فرد در مکان احساس نموده است در شکل گیری روح مکان موثر است.</p> <p>درآمد اشخاص در شکل گیری روح مکان موثر است.</p>	8)
<p>جهان بینی</p> <p>هویت</p> <p>تاریخ</p>	<p>جهان بینی افراد در شکل گیری حس مکان نقش دارد .</p> <p>مذهب و دین در شکل گیری حس نسبت به مکان دخیل هست.</p> <p>رنگ آمیزی و تزیین مکان در توسعه ی حس مکان اهمیت دارد.</p> <p>ارزش ها عوامل مهم در انتخاب مکان می باشد.</p> <p>احساسات فردی در انتخاب مکان برای زندگی اهمیت فراوانی دارد.</p> <p>گذشته ی مکان در شکل گیری تعلق نسبت به مکان موثر هست.</p> <p>شناختی که نسبت به مکان وجود دارد. در شکل گیری رابطه بین مکان و انسان نقش دارد.</p>	9)
<p>آشنایی با مکان</p> <p>مدت سکونت</p>	<p>مدت زمان سکونت در مکان در شکل گیری تعلق به مکان و زمان نقش دارد.</p> <p>آشنایی با مکان نقش مهمی در تعلق به مکان دارد.</p>	10)
<p>محیط قرار گیری</p> <p>مصالحه کار رفته</p> <p>چشم انداز</p>	<p>نوع مصالح به کار گرفته شده در معماری</p> <p>محیط قرار گیری</p> <p>چشم انداز مکان در شکل گیری حس تعلق نقش دارد.</p> <p>اندازه ی مکان در شکل گیری فضا</p> <p>توجه به نیاز های فردی در شکلی گیری حس تعلق به فضا نقش دارد.</p>	11)
<p>خانواده</p> <p>دوستان</p>	<p>با افرادی که در مکان زندگی می‌شود</p> <p>نیاز های و خواسته های دیگر افراد</p> <p>نگرش های افراد دیگری که سکنا دارند</p>	12)

جامعه	جهان بین افرادی که با آنها زندگی می‌شود. فرهنگ افرادی که با آنها زندگی می‌شود.
-------	---

کد گذاری محوری	کد گذاری باز	
عوامل اجتماعی	<p>۱- تجربه ی شخصی</p> <p>۲- کیفیت محیط</p> <p>۳- تعلق</p> <p>۴- حس مکان</p>	13) ادراک ذهنی در همه ی افرادی که مکان را می بینند ایجاد می شود.. مراسم هایی که در مکان برگزار شده است. تصور های که در مورد مکان وجود دارد. احساس آرامشی که برای همه ی افرادی که مکان را تجربه می کنند ایجاد می شود. حس خوشایندی که در زمان مشاهده ی مکان برای فرد دست می دهد. کیفیت طراحی و ساختی که از مکان برای فرد مخابره می شود. احساس تعلقی که فرد در زمان حضور در مکان احساس می کند. حس مالکیتی که فرد در ارتباط مکان دارد. خاطراتی که فرد در مکان دارد. خاطراتی که حضور در مکان تداعی می شود. اتفاقات مثبت که در مکان اتفاق افتاده هست. تجربه های که در مکان کسب شده است. طراحی که برای مکان مورد استفادهاوقع شده است.
عوامل فردی	<p>سن</p> <p>وضعیت تاهل</p> <p>جنسیت</p> <p>میزان درآمد</p> <p>طبقه ی اجتماعی</p> <p>تحصیلات</p>	14) دوران کودکی در شکل گیری روح مکان تاثیر بسیاری دارد. در سنین مختلف نگاه افراد به مکان و فضا متفاوت هست. بازی هایی که فرد در مکان انجام داده است. تحصیلات فرد در نوع نگاه به مکان موثر است دیدگاه یک فرد به فضا متأثر از تعداد اعضای خانواده هم می تواند باشد. نگرش متاهل نسبت به مکان و فضا متفاوت از دیگرانمی باشد. عاطفه که در مکان فرد دریافت نموده است. محبتی که فرد در مکان احساس نموده است در شکل گیری روح مکان موثر است. درآمد اشخاص در شکل گیری روح مکان موثر است.
عوامل فرهنگی	<p>جهان بینی</p> <p>هویت</p> <p>تاریخ</p>	15) جهان بینی افراد در شکل گیری حس مکان نقش دارد . مذهب و دین در شکل گیری حس نسبت به مکان دخیل هست. رنگ آمیزی و تزئین مکان در توسعه ی حس مکان اهمیت دارد. ارزش ها عوامل مهم در انتخاب مکان می باشد. احساسات فردی در انتخاب مکان برای زندگی اهمیت فراوانی دارد. گذشته ی مکان در شکل گیری تعلق نسبت به مکان موثر هست. شناختی که نسبت به مکان وجود دارد. در شکل گیری رابطه بین مکان و انسان نقش دارد.
عامل زمان	<p>آشنایی با مکان</p> <p>مدت سکونت</p>	16) مدت زمان سکونت در مکان در شکل گیری تعلق به مکان و زمان نقش دارد. آشنایی با مکان نقش مهمی در تعلق به مکان دارد.
طراحی فضا	<p>محیط قرار گیری</p> <p>مصالح به کار رفته</p> <p>چشم انداز</p>	17) نوع مصالح به کار گرفته شده در معماری محیط قرار گیری چشم انداز مکان در شکل گیری حس تعلق نقش دارد. اندازه ی مکان در شکل گیری فضا توجه به نیاز های فردی در شکلی گیری حس تعلق به فضا نقش دارد.
عوامل بین فردی	<p>خانواده</p> <p>دوستان</p>	18) با افرادی که در مکان زندگی می شود نیاز ها ی و خواسته های دیگر افراد نگرش های افراد دیگری که سکنا دارند

	جامعه	جهان بین افرادی که با آنها زندگی می‌شود فرهنگ افرادی که با آنها زندگی می‌شود.	
--	-------	--	--

نتیجه گیری

بطور کلی بر اساس نتایج پژوهش می‌توان گفت که عواملی مانند ادراک ذهنی، جهان بینی افراد، مذهب و دین، رنگ آمیزی و تزیین مکان، احساسات فردی و گذشته مکان در بعد فرهنگی در احراز مولفه‌ها و شاخص‌های پدیدار مکان موثر هستند. همچنین در سایر ابعاد زمانی عواملی مانند مدت زمان سکونت، در بعد فضایی، عواملی مانند نوع مصالح به کار گرفته شده در معماری، چشم انداز مکان، اندازه‌ی مکان در شکل‌گیری فضا و توجه به نیازهای فردی در شکلی‌گیری حس‌تعلق به فضا نقش اساسی دارند. در بعد بین فردی نیز عواملی مانند نیازهای و خواسته‌های دیگر افراد، نگرش‌های افراد دیگری که سکنا دارند جهان بین افرادی که با آنها زندگی می‌شود و فرهنگ افرادی که با آنها زندگی می‌شود در شکلی‌گیری حس‌تعلق به فضا نقش بسیار مهمی دارند. از اینرو بطور کلی می‌توان گفت که مولفه‌ها و شاخص‌های مربوط به دیدگاه پدیدارشناسانه بر روی مفهوم مکان تاثیرگذار هستند.

منابع

۴۷. پرتوی، پروین. ۱۳۹۴. پدیدارشناسی مکان، تهران: انتشارات فرهنگستان هنر.
۴۸. پرتوی، پروین. (۱۳۹۲) پدیدارشناسی مکان. موسسه متن: تهران.
۴۹. شولتس، کریستیان نوربرگ. ۱۳۹۲. روح مکان به سوی پدیدارشناسی معماری، چ ۴، مترجم: شیرازی، محمدرضا، تهران: انتشارات رخ داد نو
۵۰. صبری، رضا سیروس. ۱۳۹۳. تحول در طراحی، فرایند طراحی با اسطوره، تصور و ذهن طراحانه، تهران: انتشارات پرهام نقش.
۵۱. صافیان، محمدجواد، انصاری، مائده، غفاری، علی، سعود، محمد. ۵۳۳۰. بررسی پدیدارشناختی – هرمنوتیک نسبت مکان با هنر معماری، نشریه پژوهش‌های فلسفی دانشگاه تبریز، سال چهارم، شماره ۸: ۱۲۹-۹۳.
۵۲. طاهری، جعفر. ۱۳۹۱. نسبت طراحی با تحقیق جستاری در بنیانهای نظری چگونگی پیوند تحقیق به طراحی معماری، مجله صفا، دوره ۲۲، شماره ۵۶، صص ۷-۲۲
۵۳. کلامی، مریم. ندیمی، حمید. ۱۳۹۳. تاملی بر نقش دانش شخصی از موقعیت طراحی در شکل‌گیری مولدهای اولیه طراحی، مجله صفا، شماره ۶۴، صص ۱۹-۳۱
۵۴. کارمن، ریلور. ۱۳۹۰. مرلوپونتی. ررجمه مسعود علیا. رهران: انتشارات ققنوس.

۵۵. کاشی، حسین، بنیادی، ناصر، ۱۳۹۲، تبدیل مدل هویت مکان حس مکان و بررسی عناصر و ابعاد مختلف آن، نشریه هنرهای زیبا، دوره ۱۸، شماره ۳
۵۶. رشید، حجت‌الله، عباس زاده، فاطمه، اکبری، حسن، ۱۳۹۸، بررسی حس تعلق له مکان از نظر شاخص‌های کالبدی و غیر کالبدی در خانه‌های مستقل و مجتمع‌های آپارتمانی، نشریه جغرافیا و توسعه فضایی شهری، شماره ۱۴
۵۷. شفیعیان داریانی، فائزه. محمدرضا پورجعفر و علیرضا قبادی. ۱۳۹۳. مفهوم ماندگاری در معماری اسلامی و مقایسه آن با مفهوم پایداری در معماری معاصر. پژوهش‌های معماری اسلامی. سال دوم، شماره ۵: ۳۲-۵۰.
۵۸. شیرازی، م. (۱۳۹۲). جایگاه پدیدارشناسی در تحلیل معماری و محیط. معماری و شهرسازی آرمان شهر، ۵(۱۱)، ۹۱-۹۹. <https://www.sid.ir/fa/journal/ViewPaper.aspx?id=241471>
۵۹. لنگ، جان (۱۳۸۸) آفرینش نظریه معماری؛ نقش علوم رفتاری در طراحی محیط. ترجمه ی علیرضا عینی فر. تهران: دانشگاه تهران، موسسه انتشارات.
۶۰. محمودی نژاد، هادی (۱۳۸۸) معماری زیست مبنا. تهران: هله: طحان.
۶۱. محمودی، سید / امیر سعید. ناری قمی، مسعود. ۱۳۹۳. ارزیابی پس از بهره برداری یک هدف و یک وسیله آموزشی در معماری، مجله هنرهای زیبا- معماری و شهرسازی، دوره ۱۹، شماره ۱، ص ۸۲-۷۱
۶۲. وایت، ادوارد. (۱۳۸۵) مفاهیم پایه در معماری. ترجمه ی محمد احمدی نژاد. اصفهان: نشر خاک.
۶۳. هایدگر، مارتین و دیگران 1391. هرمنوتیک مدرن. ترجمه ی بابک احمدی و دیگران. تهران: نشر مرکز.
۶۴. هوسرل، ادموند. ۱۳۹۳. ایده پدیده شناسی، چ ۳، تهران: انتشارات شرکت انتشار علمی و فرهنگی
۶۵. لائوسون، برایان (۱۳۹۱)، زبان فضا. ترجمه ی علیرضا عینی فر، فواد کریمیان. تهران: دانشگاه تهران. موسسه یانتشارات.
66. Relph, Edward C (1976), Place and placelessness, Pion, London. Sack, Robert David (1997), Homo Geographicus, the Johns Hopkins University Press, London.
67. Tuan, Yi-Fu (1977), Space and Place The Perspective of Experience, University of Minnesota Press, New York.
68. Hummon, David Mark (1992), Community Attachment: Local Sentiment and Sense of Place. In I. Altman & S. Low (Eds.), Place Attachment (Vol. 12, pp. 253-278), NY: Plenum Press, New York. Inglis, Judi; Deery,

69. Cross, Jennifer Eileen (2003), Conceptualizing Community Attachment [Online], Available: <http://www.ruralsociology.org/annual-meeting/2003/CrossJennifer.pdf>
70. Moran, D. & Mooney, T. 2002. *The Phenomenology Reader*, London, New York, routledge.
71. Stedman, Richard C. 2003. Is it really just a social construction? The contribution of the physical environment to sense of place. *Society and Natural Resources*. (16): 671-685.
72. Harries, K. (1991). Comments On Four Papers, ACSA Annual Meetings, 1991. *Environmental and Architectural Phenomenology Newsletter*, 3 (2), 10-12.
73. Pallasmaa, J. (1996). The Geometry of Feeling, a Look at the Phenomenology of Architecture. In: Nesbitt, K., ed. *Theorizing A New Agenda For Architecture: An Anthology of Architectural Theory 1965 – 1995*. New York: Princeton Architectural Press, 453-448.
74. Moran, D. (2000) *Introduction to Phenomenology*, New York: Routledge
75. Merleau-Ponty, M. (1962). *Phenomenology of Perception*, New York: Routledge.
76. Seamon, D. (2000). Phenomenology, Place, Environment, and Architecture: A Review of the Literature [Internet], Available from: http://www.arch.ksu.edu/seamon/articles/2000_phenomenology_review.htm [Accessed 20 Feb . 2009].
77. Harries, K. (1997 .) *The Ethical Function of Architecture*, Cambridge: Mass., MIT Press
78. Moran, D., Mooney, T (2002). *The Phenomenology Reader*, New York: Routledge.
79. Battisto, Dina & Franqui, Deborah. 2014. Linking Programming, Design and Post Occupancy Evaluation: A Primary Care Clinic Case Study, Proceeding of the 2013 Architectural Research Centers Consortium (ARCC), Sprind Research Conference, pp. 361- 369.
80. Dorst, Kees 2004. The Problem of Design Problems – Problem Solving and Design Expertise, *Journal of Design Research*, Vol. 4, No. 2, pp. 185- 196.
81. Ching, F. (2010). *Architectur: Form, Space and Order*. Translated by Gharagozlou, Z. Tehran: University of Tehran Press.

82. Pallasmaa, J. (2012). *The meaning of place*. New York: Press John Wiley & Sons. (Original work published in 2013)
83. Cross, Jennifer Eileen (2003), *Conceptualizing Community Attachment*, arch magazine, no 36
84. Dorst, Kees (2004), *The Problem of Design Problems – Problem Solving and Design Expertise*, Journal of Design Research, Vol. 4, No. 2
85. Jackson, John Brinckerhoff (2015), *A Sense of Place, a Sense of Time*, Yale University Press, New Haven.
86. Alexander, jremy, Sara Ishikawa, Murray Silverstein, 2106, *A form Language: Towns, Buildings, Construction: 2 (Inglês) Capa dura – Ilustrado*, 25 agosto 2016
87. Tanizaki ,Junichiro , 2019, *In Praise of Shadows*, Tomorrow Architecture Publishing, University of Ottawa,
88. Ascher ,Kate, 2018, *The Works: Anatomy of the place form, knowlage* arch Publishing, berlin
89. Bleind, devid, Estovart, jacki, 2020, *The relationship between the two concepts of sense of place and attachment to place*, Journal of Place Architecture, Volume 35, Number 8
90. Hummon, David M. (2000), *Community attachment: local sentiment and sense of place*, In I. Altman and S. Low (Eds), *Place Attachment*, New York, Plenum.
91. Cross, Jennifer E. (2001), *What is Sense of Plaece*, Research on Place & Space Website, 20 Feb. 2003; 12
92. ederson, jon, 2015. *Design Environmental in Sciences Behavioral the of Role The: Theory Architectural Creating*. k New Reinhold Nostrand Van